

ПРИНОСЪТ НА ИВАН Д. ШИШМАНОВ И ДИМИТЪР МАРИНОВ ЗА РАЗВИТИЕТО НА МУЗЕЙНОТО ДЕЛО В СТРАНАТА (1903-1907 Г.)

Валентина Задгорска

Една от важните задачи, която Министерството на народното просвещение (МНП) при втория стамболовистки кабинет (1903-1907 г.) си поставя е провеждането на политика за систематично изучаване миналото на страната. Решаващо място сред комплекса от инициативи имат мерките предприети за развитие на музейното дело, които са сред най-значимите за целия период от Освобождението до началото на XX век.

Министърът на просвещението проф. Иван Шишманов започва организаторската си работа в областта на българската култура като сътрудник в МНП още по времето на министър Георги Живков. Привърженик на идеята за всеобхватно изследване на народната култура, той през 1889 г. основава “Сборник за народни умотворения, наука и книжнина”. По негова инициатива през 1890 г. е приет първият Закон за издирване на старини и спомагане на научни и книжовни предприятия¹. Заслуга на Иван Шишманов е и Законът за народното просвещение от 1891 г., изработен при активното му сътрудничество², с който под ръководството и контрола на МНП се поставят всички учреждения, способстващи “за умственото и нравственото развитие на народа”³.

През 1904 г. министър Шишманов поставя началото на Архива на Българското възраждане, като командирова в музея Йордан п. Георгиев да завежда тази сбирка⁴. Целта на Архива е да се съберат

и подредят всички материали, отнасящи се до историята на българите през XVIII и XIX в., за да може въз основа на събраните документи да се проучи по-обстойно Българското възраждане.

През годините когато заема поста министър на народното просвещение той успява да повиши кредитите, отделяни за просветното министерство. Увеличените средства са една от причините за откриване на Народния музей за посетители. Директорът на музея Вацлав Добруски изтъква, че благодарение на подкрепата на княза и финансовите улеснения, направени от просветния министър през 1904 г., успява да довърши работата си по подреждане на музейните сбирки⁵. Народният музей официално се открива близо 26 години след основаването му, през май 1905 година, след продължителен период на приспособяване на Буюк джамия за целите на музейната експозиция. В приветственото си слово министър Шишманов подчертава, че този ден означава ново събитие в историята на културното развитие на страната и изразява надежда, че музеят ще стане “училище на пламенен патриотизъм и човеческа солидарност...”⁶. С откриването на Народния музей се създават предпоставки за неговото пълноценно функциониране като културен и научен институт.

По време на управлението на второто стамболовистко правителство се създава и Етнографският музей в София – резултат

от многогодишните усилия на Шишманов и на Димитър Маринов, назначен за негов пръв директор.

Димитър Маринов завършва Белградската класическа гимназия, благодарение на отпуснатата стипендия от Добродетелната дружина в Букурещ. Влияние за формирането на личността му оказват известните възрожденски педагози и общественици Кръстю Пишурка и Неофит Рилски, както и атмосферата в големите средища на свободолюбивата българска емиграция Белград и Цариград. С дългогодишната си научна, преподавателска и административна дейност, Маринов става един от изявените представители на българската възрожденска интелигенция⁷. Народоведческата си работа започва още в началото на 70-те г. на XIX в. В края на 80-те години той вече разполага със солидна етнографска сбирка от района на Северозападна България. През 1888-1893 г. Маринов обработва и систематизира събрания материал и пише първите си книги⁸. Подпомогнат материално от просветното министерство, той подготвя поредицата “Жива старина”, първите четири тома от която излизат в Русе през 1891-94 г., а следващите три – в София, до 1914 г.⁹ През времето, в което Иван Шишманов работи в МНП, като висш чиновник и покъсно като министър, Димитър Маринов извършва най-плодотворна дейност и поредицата “Жива старина” е доказателство за това.

Известни са близките връзки между Шишманов и Д. Маринов от 1889 г. на-сетне и влиянието на Шишманов за формиране на изследователя на народната култура Димитър Маринов. В едно свое писмо до Шишманов от 13 януари 1892 г. Маринов признава: “Със своите Ви редове Вий вливате в душата ми такава воля, такава енергия, които са достатъчни да ме подкрепят... да стана български етнограф в пълната смисъл на тая дума. Благодаря

Ви за ценните за мене насърчения. Вий сте моят учител, моят образец...”¹⁰.

Идеята за създаване на етнографски музей се обсъжда между Иван Шишманов и Димитър Маринов още в началото на 90-те години на XIX в. Това ясно личи от запазената кореспонденция между двамата. През 1892 г. Маринов споделя в писмо до Ив. Шишманов, че мисълта за създаване на етнографски музей го е погълнала изцяло и настоява Шишманов да работи за осъществяването ѝ чрез просветния министър¹¹. Димитър Маринов е твърдо убеден, че само Иван Шишманов може с успех да реализира идеята за изграждане на самостоятелен етнографски музей¹².

В разменените писма между Маринов и Шишманов през 1892-1906 г. намират място идеята и плановете на Димитър Маринов за учредяване на Етнографско бюро или комисия за всестранно проучване на народната култура на България, както и програмата и методическите принципи, изработени от него за събиране на етнографски материали. Кореспонденцията между тях дава информация за това как Маринов вижда изграждането на бъдещия етнографски музей и одобрението, което получава на своите предложения за бъдещия музей от Ив. Шишманов¹³.

Като основен проблем в началото на XX век се очертава необходимостта от осигуряване на подходящо помещение, в което да се изложат етнографските материали, тъй като Буюк джамия се оказва тясна, за да се подредят те по подобаващ начин заедно с археологическите старини. Това активизира дейността на министър Шишманов и Димитър Маринов за откриване на етнографски музей в София. Като етап към създаване на музея Д. Маринов предлага да се създаде “етнографско бюро”, което да обедини етнографите и любителите на народния бит. Задачата му, според Маринов, е да даде правилна насока на етнографските издирвания и да

подпомогне създаването на етнографския музей¹⁴.

През 1903 г. Д. Маринов е назначен за завеждащ етнографската сбирка при Народния музей и това е първата крачка към обособяване на етнографския отдел като самостоятелен музей. Същата година той изпраща рапорт в МНП, в който излага програмата за работа, с цел събиране и подреждане на материалите в бъдещия музей¹⁵. В нея подробно описва предметите, които трябва да се издирват. Те включват материали от всички области на народния живот. За да се съберат необходимите старини, авторът предвижда систематически обиколки по предварително съставен план по всички села, без изключение.

Димитър Маринов работи с голямо старание и всеотдайност за осъществяване на идеята за основаване на етнографски музей. В началото на 1904 г. той представя в МНП записка, която допълва програмата в предложението от него рапорт от предходната година. В записката посочва методите за събиране на етнографските материали¹⁶. В посочените документи водещ е принципът за задълбочено и всестранно проучване на страната в етнографско отношение и за всеобхватност на събирателската дейност.

През 1904-1906 г. Маринов усилено събира материали във връзка с предстоящото откриване на музея, за което сам разказва: "През 1904, 1905, 1906 аз на кон избродих всичките краища на България и откупах всичко, що намерих важно за нашата първобитна култура и изпратих в музея"¹⁷. През 1904 г. Маринов обикаля Ихтиманско, Самоковско, Дупнишко, Радомирско, Босилеградско, Брезнишко, Берковско, Белоградчишко, Видинско, Врачанско, Плевенско, Гърновско и Шуменско. През 1905 г. е в Хасковско и Харманлийско. Целта на обиколките му е една – закупуване на предмети за бъдещия музей¹⁸. Тези командировки са финансирани

от Министерството на народното просвещение и дават възможност на Д. Маринов да събере богат етнографски материал от различни краища на страната.

През 1905 г. Иван Шишманов изготвя окръжно писмо, с което предлага на учителите да учредят малки местни музеи, в които да събират археологически и етнографски материали, намиращи се в областта, с цел да се подпомогнат Народният музей, Археологическото дружество и клоновете му в усилията им за опазване на старините. Тези музейни сбирки Ив. Шишманов разглежда като основа за бъдещи околийски и окръжни музеи¹⁹. Шишманов е последователен в действията си като служител в МНП по времето на Георги Живков и по-късно, като министър, във връзка със събиране и съхраняване историческото богатство в страната.

Димитър Маринов, по нареждане на министъра, през 1904 г. изработва програма за околийските етнографски музеи²⁰.

Във връзка с предстоящото откриване на Етнографския музей в София, министър Шишманов командирова Д. Маринов да посети музеите в Белград, Пеща, Загреб, Виена, Прага, Сараево, Лайпциг, Берлин и др., за да проучи подреждането на етнографските сбирки в тях²¹. Тази командировка затвърждава у него убеждението за правилността на подхода му при основаване на Етнографския музей.

Непосредствената подготовка за откриване на музея и цялата работа по подреждане на сбирките се извършва от Д. Маринов. Той няколкократно настоява за помощници – общи работници и сътрудници за съставяне на регистрите и каталозите. Изпратени са двама студенти, които му оказват несъществена помощ²².

С министерска заповед в началото на 1906 г. Д. Маринов е назначен за директор на етнографския отдел при Народния музей²³. Той е най-подготвената и подходяща личност за заемането на този пост, с на-

трупания си десетилетен опит в изследването на българската народна култура.

През есента на същата година Етнографският музей се отделя в самостоятелна сграда, със собствен бюджет и щат, но юридически се признава по-късно, със Закона за народното просвещение от 1909 г.²⁴ Към Етнографския музей се включва и Архивът на Възраждането, за който през същата година се утвърждава Правилник.

Прегледът на бюджетите на МНП за 1904-1907 г. и определените средства за музейното дело показват, че техният размер, съпоставен с предходните години, е увеличен²⁵. От 1904 г. освен за исторически и археологически паметници, за провеждане на археологически разкопки, за покупка на художествени произведения за картинната галерия при Народния музей, ежегодно отделно се субсидира и етнографският отдел. За него се предвиждат средства, освен за закупуване на материали, още и за витрини, манекени и за изработване на модели, необходими за новата експозиция. Определят се суми и за купуване на научни съчинения за библиотеките на Народния археологически и на Етнографския музеи. Заделят се средства за издаване "Известия на музея", през 1905-1907 г. включително, а през 1907 г. и за списанието "Известия на Етнографския

музей", книжка 1 на което излиза благодарение на усилията на Димитър Маринов.

Обособяването на Етнографския музей като самостоятелен културен институт след откриването на експозицията на Народния музей и инициативите за събиране на документалния материал от Възраждането откриват възможност за целенасочено и по-планомерно издирване, опазване и популяризиране на историческите паметници, свързани с последните столетия и десетилетия от историята на българския народ. Изгражда се музейна система, все още неуредена напълно и с много недостатъци, но обхващаща основни периоди от историческото минало на страната.

Заслугата за отделяне на етнографската сбирка от Народния музей, с което се поставя началото на новия музей, принадлежи на министър Иван Шишманов и на всеотдайното сътрудничество на Димитър Маринов.

За реализиране на идеята за изграждане на Етнографски музей Д. Маринов посвещава голяма част от своя живот. Неговият значим принос е както в систематичното етнографско проучване на страната, в събирането на етнографски материали, така и в научното организиране на музея. И в това отношение получава насърчение, пълно съдействие и подкрепа от проф. Иван Шишманов.

БЕЛЕЖКИ

1. Пантев, А. Гаврилов, Б. 100-те най-влиятелни българи в нашата история. С., 1997, с. 199-200.
2. НА БАН, ф. 11к(Иван Шишманов), оп. 1, а. е. 39.
3. Държавен вестник, № 17, 23 ян. 1892.
4. Училищен преглед, № 7, 1905, с. 774-777.
5. НА БАН, ф. 11к, оп. 3, а. е. 494, л. 30.
6. Пак там, оп. 2, а. е. 604, л. 34-44.
7. Василева, М. Димитър Маринов. Изследователят на живата народна старина. С., 1996, с. 28-35.
8. Пак там, с. 39.
9. Маринов, Д. Спомени из моя живот или моята биография. С., 1992, с. 11-15.

10. Пак там, с. 128.
11. Василева, М. Цит. съч., с. 143.
12. Писмо на Димитър Маринов до Иван Шишманов от 10 юни 1903 г. – В: Василева, М. Цит. съч., с. 157.
13. За кореспонденцията между Иван Шишманов и Димитър Маринов във връзка със създаване на етнографски музей виж Василева, М. Цит. съч., с. 128-184.
14. НА БАН, ф. 11к, оп. 3, а. е. 912, л. 39-40.
15. Пак там, оп. 2, а. е. 606, л. 1-13.
16. Пак там, оп. 3, а. е. 912, л. 43-46.
17. Маринов, Д. Цит. съч., с. 17.
18. Василева, М. Цит. съч., с. 46.
19. Училищен преглед, № 2, 1905, с. 75-76.
20. НА БАН, ф. 11к, оп. 3, а. е. 912, л. 59-62.
21. Пак там, а. е. 913, л. 25-27.
22. Пак там, л. 35-47.
23. ЦДА, ф. 177к, оп. 1, а. е. 197, л. 74.
24. Радонов, З. Възникване и първоначална дейност на държавните музеи в България 1878-1944. – В: Известия на държавните архиви, 22, 1972, с. 253.
25. Дневници XIII ОНС, I РС, с. 991-995; II РС, с. 1331-1338; III РС, с. 1206-1215; IV РС, с. 1051-1056; V РС, с. 959-971.

THE CONTRIBUTION OF IVAN D. SHISHMANOV AND DIMITAR MARINOV TO
THE DEVELOPMENT OF THE MUSEUM SCIENCE IN BULGARIA (1903 – 1907)

Valentina Zadgorska

(Summary)

During the second cabinet of Stambolov (1903-1907) the Ministry of People's Education increased its cultural activity and the measures the administration undertook in the field of museum development were among the most important for the entire period between the Liberation and the beginning of the XXth century.

Ivan Shishmanov, Minister of People's education in the cabinet, succeeded in increasing the funds allocated to the educational administration. The larger financial means for the museums permitted the official opening of the People's Museum in Sofia in May 1905. A year earlier, in 1904, Minister Shishmanov had initiated the foundation of the Archive of the Bulgarian Revival.

In 1906, as a result of the many-year attempts of both Shishmanov and Dimitar Marinov, the Ethnographic Museum was founded. Thus the beginning of the museum system was set, comprising significant periods of country's historical past.